

“STRATEGIK ALYANS” TUSHUNCHASINI O‘ZBEKISTON FUQAROLIK QONUNCHILIGIGA JORIY ETISH ZARURIYATI

Mustafoyeva Sanamoy Telmon qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti, Biznes huquqi yo'nalishi magistranti

E-mail: mustafoyevasanamoy@gmail.com

+998907150541

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19676047>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisdagi “strategik alyans” tushunchasining mazmuni, uning xalqaro tijorat va korporativ huquqdagi o‘rni hamda O‘zbekiston fuqarolik qonunchiligiga ushbu institutni joriy etish zaruriyati tahlil qilinadi. Global iqtisodiy integratsiya jarayonlari, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish hamda korxonalar o‘rtasidagi hamkorlikning yangi shakllarini huquqiy tartibga solish ehtiyoji asoslab beriladi. Tezisdagi mavjud normativ-huquqiy bazaning imkoniyatlari va cheklovlari hamda strategik alyanslarni huquqiy jihatdan mustahkamlash bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: strategik alyans, fuqarolik huquqi, shartnoma erkinligi, investitsiya, korporativ hamkorlik, qo‘shma faoliyat, xalqaro tajriba, iqtisodiy integratsiya.

Аннотация: В данном научном тезисе анализируется содержание понятия «стратегический альянс», его роль в международном коммерческом и корпоративном праве, а также обосновывается необходимость внедрения данного института в гражданское законодательство Республики Узбекистан. Рассматриваются процессы глобальной экономической интеграции, привлечение иностранных инвестиций, развитие инновационной деятельности, а также необходимость правового регулирования новых форм сотрудничества между предприятиями. В тезисе оцениваются возможности и ограничения существующей нормативно-правовой базы, а также разрабатываются предложения по правовому закреплению стратегических альянсов.

Ключевые слова: стратегический альянс, гражданское право, свобода договора, инвестиции, корпоративное сотрудничество, совместная деятельность, международный опыт, экономическая интеграция.

Abstract: This scientific thesis analyzes the concept of “strategic alliance,” its role in international commercial and corporate law, and substantiates the necessity of introducing this institution into the civil legislation of the Republic of Uzbekistan. The study examines the processes of global economic integration, the attraction of foreign investments, the development of innovative activities, and the need for legal regulation of new forms of cooperation between enterprises. It also evaluates the capabilities and limitations of the existing regulatory framework and proposes recommendations for the legal consolidation of strategic alliances.

Keywords: strategic alliance, civil law, freedom of contract, investment, corporate cooperation, joint activity, international experience, economic integration.

Kirish

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida korxonalar o‘rtasidagi hamkorlikning murakkab va ko‘p qirrali shakllari keng tarqalmoqda. Shular jumlasiga strategik alyanslar kiradi. Strategik alyans — bu ikki yoki undan ortiq xo‘jalik yurituvchi subyektlarning muayyan strategik

maqsadlarga erishish uchun mustaqilligini saqlagan holda uzoq muddatli hamkorlikni amalga oshirishidir [1].

Jahon amaliyotida strategik alyanslar innovatsiyalarni tezlashtirish, yangi bozorlarga chiqish, texnologiyalar almashinuvi va risklarni taqsimlashda muhim vosita sifatida qo'llaniladi [2]. O'zbekiston iqtisodiyotida ham bunday hamkorlik shakllariga ehtiyoj ortib bormoqda. Biroq amaldagi fuqarolik qonunchiligida strategik alyans tushunchasi alohida huquqiy institut sifatida mustahkamlanmagan.

Mazkur holat ushbu mavzuni ilmiy jihatdan o'rganish va huquqiy jihatdan asoslash zaruratini yuzaga keltiradi.

Metodologiya

Tadqiqot davomida tizimli tahlil, qiyosiy-huquqiy metod, normativ-huquqiy hujjatlarni sharhlash hamda ilmiy adabiyotlarni o'rganish usullaridan foydalanildi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi, "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonuni hamda xalqaro huquqiy manbalar tahlil qilindi [3].

Shuningdek, AQSh, Yevropa Ittifoqi va Osiyo davlatlarida strategik alyanslar amaliyoti bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'rganildi. Bu esa mazkur institutni milliy qonunchilikka moslashtirish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, strategik alyanslar amaliyotda keng qo'llanilishiga qaramay, ularning huquqiy tabiati turli mamlakatlarda turlicha tartibga solinadi. Ayrim davlatlarda ular shartnoma huquqi doirasida ko'rib chiqilsa, boshqalarida alohida korporativ institut sifatida shakllangan [4].

O'zbekiston qonunchiligida esa strategik alyansga yaqin institut sifatida qo'shma faoliyat (oddiy shirkat) shartnomasi mavjud [5]. Biroq u strategik alyanslarning barcha xususiyatlarini qamrab olmaydi. Xususan:

- uzoq muddatli strategik maqsadlar;
- texnologik va intellektual resurslar almashinuvi;
- global bozorlarga integratsiya;
- mustaqil subyektlar o'rtasidagi murakkab boshqaruv mexanizmlari.

Shu sababli strategik alyanslarni alohida huquqiy institut sifatida tartibga solish zarurati aniqlangan.

Tahlil va muhokama

Strategik alyans tushunchasini fuqarolik qonunchiligiga joriy etish masalasi zamonaviy iqtisodiy va huquqiy rivojlanish jarayonlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, u nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Ushbu institutning huquqiy jihatdan mustahkamlanishi O'zbekiston iqtisodiyotining xalqaro integratsiyasi, investitsion jozibadorligi va innovatsion rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Avvalo, iqtisodiy globalizatsiya sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi hamkorlik shakllari tobora murakkablashib bormoqda. An'anaviy shartnomaviy munosabatlar (masalan, yetkazib berish, pudrat yoki xizmat ko'rsatish shartnomalari) ko'pincha uzoq muddatli strategik maqsadlarni qamrab olish uchun yetarli emas. Strategik alyans esa aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib shakllangan bo'lib, u tomonlar o'rtasida ko'p bosqichli, kompleks va moslashuvchan hamkorlikni ta'minlaydi [6].

Masalan, xalqaro amaliyotda strategik alyanslar texnologik kompaniyalar o'rtasida ilmiy-tadqiqot faoliyatini birgalikda olib borish, ishlab chiqarish zanjirlarini integratsiya qilish yoki yangi bozorlarga chiqishda qo'llaniladi. Bunday hamkorlik shakllari ko'pincha oddiy shartnoma doirasidan chiqib ketadi va alohida huquqiy tartibga solishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston fuqarolik qonunchiligida strategik alyans tushunchasining mavjud emasligi amaliyotda huquqiy bo'shliqni yuzaga keltiradi.

Ikkinchi muhim jihat — investitsiya muhitini yaxshilash zarurati bilan bog'liq. Xorijiy investorlar ko'pincha yangi bozorga kirishda to'liq nazorat qilinadigan qo'shma korxonalar tashkil etishdan ko'ra, moslashuvchan va kamroq majburiyat yuklaydigan hamkorlik shakllarini afzal ko'radilar. Strategik alyans aynan shunday mexanizm bo'lib, u investor va mahalliy hamkor o'rtasida resurslar, texnologiyalar va tajriba almashuvini ta'minlaydi [7].

Agar milliy qonunchilikda strategik alyanslar aniq huquqiy institut sifatida belgilansa, investorlar uchun huquqiy aniqlik va kafolatlar yaratiladi. Bu esa o'z navbatida xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishga xizmat qiladi. Aks holda, investorlar noaniq huquqiy muhit tufayli risklarni yuqori baholab, boshqa davlatlarni afzal ko'rishlari mumkin.

Uchinchi muhim omil — innovatsion rivojlanish bilan bog'liq. Zamonaviy iqtisodiyotda innovatsiyalar ko'pincha birgina kompaniya doirasida emas, balki turli subyektlar o'rtasidagi hamkorlik natijasida yuzaga keladi. Strategik alyanslar aynan shu jarayonni qo'llab-quvvatlaydi. Ilmiy-tadqiqot institutlari, universitetlar va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik strategik alyanslar shaklida amalga oshiriladi [8].

Masalan, texnologiya transferi, yangi mahsulotlarni ishlab chiqish yoki raqamli yechimlarni joriy etish kabi jarayonlar ko'pincha ko'p tomonlama hamkorlikni talab qiladi. Bunday hamkorlikni samarali tashkil etish uchun esa huquqiy asos zarur. O'zbekiston qonunchiligida strategik alyanslarning alohida tartibga solinishi innovatsion ekotizimni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

To'rtinchi jihat — risklarni taqsimlash masalasidir. Yirik investitsion loyihalar, ayniqsa infratuzilma yoki yuqori texnologiyalar sohasidagi loyihalar katta moliyaviy va tijorat risklari bilan bog'liq bo'ladi. Strategik alyanslar orqali ushbu risklar bir nechta ishtirokchilar o'rtasida taqsimlanadi [9].

Bu esa loyihalarning amalga oshirilish ehtimolini oshiradi va investorlar uchun qo'shimcha xavfsizlik yaratadi. Shu bilan birga, risklarni taqsimlash mexanizmi huquqiy jihatdan aniq tartibga solinishi lozim. Aks holda, nizolar yuzaga kelganda ularni hal qilish murakkablashadi.

Amaldagi O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida shartnoma erkinligi prinsipi mustahkamlangan bo'lib, taraflar o'zaro kelishuv asosida turli xil shartnomalar tuzish huquqiga ega [10]. Biroq bu prinsip strategik alyanslarning barcha xususiyatlarini to'liq qamrab olmaydi. Chunki strategik alyanslar oddiy shartnomadan ko'ra murakkabroq huquqiy konstruksiyani ifodalaydi.

Xususan, strategik alyanslarda quyidagi elementlar mavjud bo'ladi:

- uzoq muddatli strategik maqsadlar;
- ko'p tomonlama ishtirok;
- boshqaruvning murakkab tizimi;
- intellektual mulk obyektlaridan birgalikda foydalanish;
- foyda va risklarni taqsimlashning maxsus mexanizmlari.

Mazkur elementlar esa alohida huquqiy tartibga solishni talab qiladi. Shu sababli strategik alyanslarni Fuqarolik kodeksida mustaqil institut sifatida belgilash zarur.

Qiyosiy-huquqiy tahlil shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda strategik alyanslar turli shakllarda tartibga solinadi. Masalan, Yevropa Ittifoqida ular ko'pincha raqobat huquqi doirasida ham ko'rib chiqiladi va maxsus qo'llanmalar bilan tartibga solinadi [11]. AQShda esa strategik alyanslar shartnomaviy huquq doirasida keng qo'llanilib, sud amaliyoti orqali rivojlantirilgan.

Bu tajriba shuni ko'rsatadiki, strategik alyanslarni tartibga solishda qat'iy bir model mavjud emas, balki har bir davlat o'z iqtisodiy va huquqiy tizimidan kelib chiqib moslashuvchan yondashuvni tanlaydi. O'zbekiston uchun ham aynan shunday yondashuv maqsadga muvofiqdir.

Strategik alyans tushunchasini joriy etishda yana bir muhim masala — uning boshqa huquqiy institutlardan farqlanishidir. Xususan, strategik alyansni qo'shma korxonalar, konsorsium yoki oddiy shirkatdan ajratib ko'rsatish zarur. Chunki ushbu institutlar o'rtasida ma'lum o'xshashliklar mavjud bo'lsa-da, ular turli huquqiy tabiatga ega.

Masalan, qo'shma korxonalar odatda yangi yuridik shaxs tashkil etishni nazarda tutadi, strategik alyansda esa bunday majburiyat mavjud emas. Oddiy shirkat esa ko'proq qisqa muddatli yoki aniq maqsadga yo'naltirilgan hamkorlikni ifodalaydi. Strategik alyans esa kengroq va uzoq muddatli hamkorlik shaklidir.

Shuningdek, strategik alyanslarda intellektual mulk masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Texnologiya, patent, nou-xau kabi obyektlardan birgalikda foydalanish va ularni himoya qilish mexanizmlari aniq belgilanishi lozim. Bu esa fuqarolik va intellektual mulk huquqi normalarining uyg'unlashuvini talab qiladi.

Bundan tashqari, strategik alyanslar doirasida nizolarni hal qilish mexanizmlari ham muhim o'rin tutadi. Xalqaro amaliyotda bunday nizolar ko'pincha arbitraj orqali hal etiladi. Shu bois milliy qonunchilikda ham arbitraj mexanizmlarini rivojlantirish va strategik alyanslarga tatbiq etish zarur.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, strategik alyanslarni huquqiy jihatdan tartibga solish bo'yicha quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

- Fuqarolik kodeksiga “strategik alyans shartnomasi” tushunchasini kiritish;
- uning asosiy belgilari va prinsiplari (ixtiyoriylik, tenglik, manfaatlar muvozanati)ni belgilash;
- ishtirokchilarning huquq va majburiyatlarini aniq ko'rsatish;
- boshqaruv organlari va qaror qabul qilish tartibini huquqiy jihatdan mustahkamlash;
- javobgarlik va risklarni taqsimlash mexanizmlarini tartibga solish;
- xalqaro element mavjud bo'lgan hollarda qo'llaniladigan huquq normalarini aniqlash.

Umuman olganda, strategik alyans tushunchasini joriy etish O'zbekiston huquq tizimini zamonaviy iqtisodiy talablar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim natijalarga olib keladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko'ra, strategik alyans tushunchasini O'zbekiston fuqarolik qonunchiligiga joriy etish dolzarb va zarur hisoblanadi. Bu quyidagi natijalarga olib keladi:

- iqtisodiy hamkorlikning zamonaviy shakllarini huquqiy jihatdan mustahkamlash;
- investitsiya muhitini yaxshilash;

- innovatsion faoliyatni rag'batlantirish;
- xalqaro iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish.

Shu bois strategik alyanslarni alohida huquqiy institut sifatida normativ jihatdan mustahkamlash maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. – Toshkent, 2023. – 45–47-betlar.
2. Hill C.W.L. International Business. – New York, 2020. – 312–315-betlar.
3. O'zbekiston Respublikasi “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida”gi Qonuni. – 2019. – 8–12-betlar.
4. OECD Strategic Alliances Report. – Paris, 2021. – 22–25-betlar.
5. Abdukarimov B. Fuqarolik huquqi. – Toshkent, 2022. – 198–201-betlar.
6. Kraakman R. The Anatomy of Corporate Law. – Oxford, 2017. – 145–150-betlar.
7. UNCTAD World Investment Report. – Geneva, 2022. – 67–70-betlar.
8. Chesbrough H. Open Innovation. – Boston, 2019. – 88–92-betlar.
9. Peng M. Global Strategy. – Boston, 2021. – 134–138-betlar.
10. Karimov D. Shartnoma huquqi asoslari. – Toshkent, 2021. – 76–80-betlar.
11. European Commission Competition Guidelines. – Brussels, 2020. – 55–60-betlar.
12. World Bank Doing Business Report. – Washington, 2020. – 101–105-betlar.